

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

STUDIUM A PERSPEKTIVA PORTUGALSKÉHO JAZYKA VE STŘEDNÍ EVROPE

Iva Svobodová¹

ABSTRAKT: Portugalský jazyk je jedním z nejdůležitějších světových jazyků, kterým hovoří více než 2 600 000 obyvatel všech kontinentů. Poslední dobou si buduje také silnou pozici v oblasti výuky cizích jazyků v neluzofonních zemích. Poslední průzkumy poukazují na jeho stále rostoucí význam v oblasti mezinárodní komunikace a ekonomie. Počty studentů portugalštiny mají rostoucí tendenci a tématem výuky tohoto jazyka ve světě se čím dál tím častěji zabývá v portugalský, brazilský, ale také africký denní tisk. Jednou ze zemí, ve které za poslední roky došlo k zásadnímu nárůstu studentů portugalštiny, je také Česká republika, kde se vyučuje již na pěti univerzitách, ale také na některých středních a jazykových školách jako volitelný jazyk. Tato studie se zabývá aspekty, které souvisejí s výukou portugalštiny, kdy jsme prostřednictvím dotazníků zjišťovali nejen nejčastější důvody nárůstu počtu studentů, ale také problémy, kterým při studiu portugalštiny tito studenti čelí.

KLÍČOVÁ SLOVA: Česká republika; portugalský jazyk; studium; perspektiva.

1. Úvod

Portugalština je indoevropský jazyk románského původu. Vznikla z lidové latiny a stejně jako každý jiný jazyk si prošla mnoha vývojovými fázemi a cestami, kterými se dostala z Evropy přes Ameriku a Afriku až do Asie. To mělo za následek její vnitřní rozmanitost a roztržitost, ale pro její statut úředního jazyk, který získala v devíti zemích, je a vždy bude vnímána jak jazyk národní. Portugalština dala základ nejméně dalším dvaceti kreolským jazykům v zemích, kde plnila roli jazyka dorozumívacího v době portugalské kolonizace. V průběhu své historie byla v aktivním kontaktu s okolím, s cizími, často i substrátovými jazyky, které ovlivnila či kterými byla ovlivněna. Dnes se dynamika vývoje tohoto jazyka posouvá také novým směrem: jsou to neluzofonní jazyky a kultury, které vyhledávají, vytvářejí a upevňují vztahy s Luzofonií.

Připomeňme zde případ státu Uruguay, který před nedávnem požádal o přijetí do Společenství portugalsky mluvících zemí (*Comunidade dos Países de Língua Portuguesa*,

¹ Ústav románských jazyků a literatur, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

zkratka *CPLP*). Kromě toho se v roce 2008 portugalština stala v uruguayských školách jazykem povinně volitelným (od 6. ročníku základní školy).²

Podobná zpráva přišla například i ze Zimbabwe, kde vláda navrhuje zařadit do výuky povinně volitelných předmětů také portugalštinu jakožto jazyk, který společně se svahilštinou, čínštinou a francouzštinou hraje důležitou roli v oblasti ekonomie a mezinárodní komunikace.³ K rostoucímu zájmu o jazyk dochází v zemích skupiny BRICS⁴, a v neposlední řadě také v zemích evropských, jako například v Rumunsku, Maďarsku, Bulharsku, Rusku, Polsku - a také v České republice.

Mezi Portugalskem a ČR dochází v poslední době k upevňování vztahů hned v několika sférách - v akademické, kulturní a politické.

Co se týče vysokoškolského vzdělávání, obor portugalské filologie (portugalského jazyka a literatury) byl založen již ve druhé polovině dvacátého století profesorem Zdeňkem Hampejem na Univerzitě Karlově v Praze. V roce 1982 dochází k založení portugalistiky profesorem Arnoldem Halou na Masarykově Univerzitě v Brně, a v 90. letech profesor Jiří Černý zakládá obor portugalského jazyka a literatury na Univerzitě Palackého v Olomouci. Po 40 letech založení tohoto univerzitního oboru jsme svědky stále roustoucího počtu studentů. Jejich zájem o obor se projevuje nejen samotným studiem, ale také organizováním kulturních událostí, spjatých s portugalsky mluvícími zeměmi⁵ a zakládáním center luzofonní kultury⁶ na různých místech naší země.

V souvislosti s badatelským výzkumem pak zmiňme další důležitý okamžik, a sice založení Společnosti českých portugalistů v roce 2012, jejímž posláním je spojovat portugalisty, působící na území ČR, ať už na českých univerzitách, či v praxi, spoluvytvářet podmínky pro udržení kontinuity a rozvoj badatelské činnosti v oblasti portugalistiky a

² <http://noticias.uol.com.br/ultnot/lusa/2007/11/05/ult611u75523.jhtm>

³ http://www.portalangop.co.ao/angola/pt_pt/noticias/africa/2015/4/20/Zimbabwe-Governo-preve-introduzir-quatro-linguas-estrangeiras-sistema-ensino,954e900d-4df0-499a-8c36-2d46d237b0ea.html

⁴ BRICS je zkratkovité (akronymní) označení společného hospodářského uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jižní Afriky. Ekonomiky těchto států se v roce 2050 vzhledem ke svému rychlému růstu stát dominantními ekonomikami světa.

⁵ Mezi jinými stojí za zmínku například Dny kultury portugalsky mluvících zemí, Luzofest, Dny Portugalska na Valašsku nebo Dny Brazílie na Valašsku.

⁶ Jedním z nich je například Centrum luzofonní kultury, které bylo založeno studenty oboru portugalský jazyk a literatura Masarykovy univerzity v Brně.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

v neposlední řadě šířit informace o portugalsky mluvícím světě. Společnost pořádá domácí i zahraniční semináře, konference, přednášky domácích i zahraničních odborníků z oblasti portugalistiky, a také seznamuje širší veřejnost s kulturou portugalsky mluvícího světa.

V oblasti politické pak stojí za zmínku hned dva mezníky- podpis Bilaterální kulturní dohody mezi ČR a Portugalskem dne 2. června 2015 a také snaha o získání statutu pozorovatele Společenství portugalsky mluvících zemí.⁷

2. Předmět výzkumu

Jak již bylo zmíněno v úvodní části textu - hlavním cílem naší studie je zjistit, jaké konkrétní důvody vedou studenty k výběru studia portugalštiny jakožto cizího jazyka. Sledovali jsme, jakým největším problémům při procesu učení tyto studenti čelí a jakou roli v tomto procesu hraje jazyk mateřský. Z toho důvodu jsou některé části textu kontrastivní povahy. Studie vychází z vyhodnocení dotazníků, které byly rozeslány studentům oboru portugalštinový jazyk a literatura z různých univerzit v červnu roku 2015 a které obsahují čtyři základní otázky:

1. Jaké jsou hlavní důvody studia portugalštiny?
2. Jaký je stupeň obtížnosti portugalštiny?
3. Jakým problémům čelíte při studiu tohoto jazyka?
4. Jakou variantu portugalštiny preferujete?

Výsledky studie byly vyhodnoceny čistě z jazykového hlediska bez zařazení sociolingvistických faktorů, jako jsou pohlaví, věk, původ, atd.⁸

3. Hlavní důvody výběru portugalštiny jako cizího jazyka

V první části dotazníku byli respondenti dotázáni na tři hlavní důvody, které je vedly ke studiu portugalštiny. Získali jsme 99 odpovědí, které byly seskupeny do pěti následujících

⁷ Připomeňme jen, že Juscelino Kubitšec de Oliveira, brazilský prezident (1955-1961), se veřejně hlásil ke svým českým kořenům - mezi jeho předky z matčiny strany patřil Jan Nepomucký Kubitschek, který se narodil v jižních Čechách. Sympatii k Portugalsku choval i prezident Václav Havel, který považoval Portugalsko za svůj druhý domov. V Algarve (Olhos d'Água) měl letovisko, kde se stýkal jak s přáteli, tak s významnými politiky.

⁸ Jelikož výzkum byl proveden na konci jarního semestru 2015, bylo obtížné zajistit větší počet respondentů. Z tohoto důvodu jsme pojali vyhodnocení jako ryze jazykové. Nejde tedy o sociolingvistickou studii, ke které by byl nutný daleko větší počet respondentů.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

kategorií: 1. zájem o studium cizích jazyků; 2. zájem o kulturu, literaturu a historii luzofonních zemí; 3. důvody pragmatické; 4. melodičnost jazyka a 5. exotičnost jazyka. Přesné údaje pak naznačuje následující graf:

graf č. 1: Důvody výběru portugalštiny jako cizího jazyka

Jak lze z grafu vyčíst, nejčastěji zmiňovaným důvodem je zájem o cizí jazyky, který tvoří 32% odpovědí. Ten u studentů, pocházejících z malé země s úředním nesvětovým jazykem, pramení z nutnosti ovládat alespoň dva cizí jazyky, které dále využijí v pracovním či profesním životě. V kontextu sousedství s německy mluvícími a ekonomicky silnějšími zeměmi - navíc v době globalizace - je logické, že je v rámci cizích jazyků preferován jazyk německý (jehož pozice však je stále slabší), ale také jazyk anglický. Kromě těchto jazyků však v porevoluční době došlo k upevnění pozice románských jazyků, a to jak ve vysokoškolské, tak ve středoškolské výuce, zejména pak španělštiny a francouzštiny.

Prudký nárůst počtu studentů portugalštiny v Česku za poslední tři roky (údaje nám poskytl Instituto Camões v Praze), hovoří sám za sebe. Zatímco v 90. letech minulého století studovalo obor portugalské filologie přibližně 50 studentů⁹, na konci roku 2013 se počet univerzitních a neuniverzitních studentů vyšplhal na 490, v roce 2014/15 na 521 a na začátku

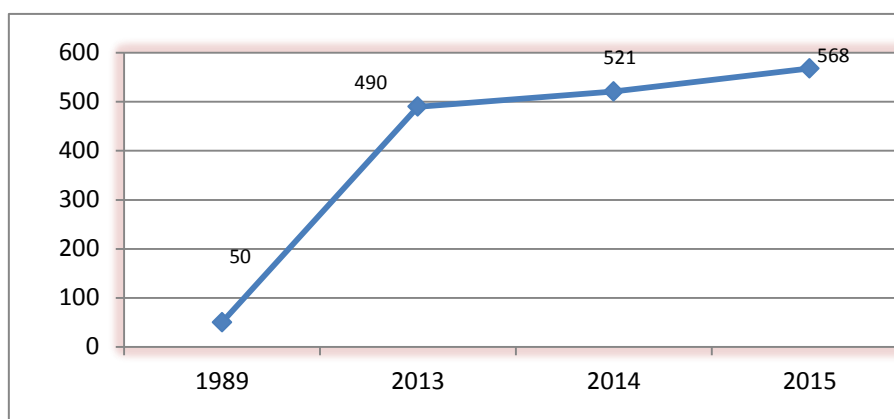
⁹ Přesné údaje o počtu studentů v 90. letech nelze přesně zjistit, jelikož neexistují záznamy o počtu studentů z této doby. Neexistují ani žádné záznamy, týkající se počtu studentů mimo univerzity. Tyto okolnosti nás tedy donutily určit alespoň přibližný počet, abychom znázornili vzrůst zájmu o portugalštinu v posledních patnácti letech.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

akademického roku 2015/16 na 568 studentů.¹⁰ K největšímu nárůstu došlo mezi léty 1999 a 2013 s tím, že tendence za poslední tři roky (2013-2015) je mírně rostoucí. K tomuto vývoji přispívá hned několik faktorů - propagace výuky portugalského jazyka po roce 1989, a s ním související bohatá nabídka výměnných studijních programů a stáží, financovaných Evropskou unií.

graf č. 2: Počet studentů portugalského jazyka v ČR období 1989- 2015

Dalším motivujícím faktorem jsou, jak naznačuje 22% odpovědí, zájem o kulturu, literaturu a historii luzofonních zemí. Není tedy divu, že 300 z celkového počtu studentů za rok 2015 navštěvuje obor portugalské filologie na místních univerzitách, které saturují zájem o Luzofonii nabídkou široké škály přednášek lingvisticky, literárně, kulturně a historicky zaměřených.

Co se pragmatických důvodů týče, mnohými studenty je portugalská jazyk vnímána jako jazyk budoucnosti, který budou potřebovat v profesním uplatnění. Celých 20% odpovědí poukazuje na důležitost portugalského jazyka v oblasti mezinárodní politiky a ekonomie. K tomu také přispívá i fakt, že jednou ze zemí skupiny BRICS, je právě Brazílie, a že její ekonomický potenciál je tématem velmi často medializovaným.

Portugalský jazyk je v českém prostředí výuky cizích jazyků - i přes rapidní nárůst studentů - stále jazykem neobvyklým a jeho znalost je považována za vzácnou. Respondenti dotazníku zmiňují, že portugalský jazyk je vnímán jako jazyk exotický a jeho znalost pak napomáhá

¹⁰ Jde o počet studentů jak univerzitních, tak neuniverzitních. Počet studentů univerzitních za akademický rok 2015 činí 300.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

vyniknout jak v pracovním prostředí, tak i v osobním životě. K tomu je nutno dodat, že pozice cizích jazyků v oblasti výuky se stále mění a měnila v závislosti na historickém a kulturním vývoji země. Typickým příkladem je německý jazyk, jehož výuka byla v první polovině dvacátého století dokonce povinná ve všech českých osmiletých základních školách. Pozice němčiny byla silná právě díky historicko-kulturnímu kontextu bývalého Rakouska – Uherska, později Československa. Podle údajů z roku 1920 žilo na území naší země 6,6 milionů obyvatel české národnosti, 3,3 miliony německé a 2 miliony slovenské národnosti. Němečtí obyvatelé tedy tvořili zhruba třetinu veškeré populace země. Po druhé světové válce však došlo k hromadnému vyhnání Němců z území Čech a čelní pozici pak zaujal jazyk ruský, který byl povinně zaveden do základních a středních škol již v roce 1948, opět v souvislosti s historií naší země. Jiné cizí jazyky pak bylo možno studovat fakultativně na středních školách. Větší část populace však studovala ruštinu často jako jediný cizí jazyk. Po roce 1989 význam němčiny i ruštiny upadá a oslabení jejich pozice otevřelo prostor pro jazyky jiné. Mezi nimi částečně také právě pro portugalskou.

4. Stupeň obtížnosti portugalského jazyka

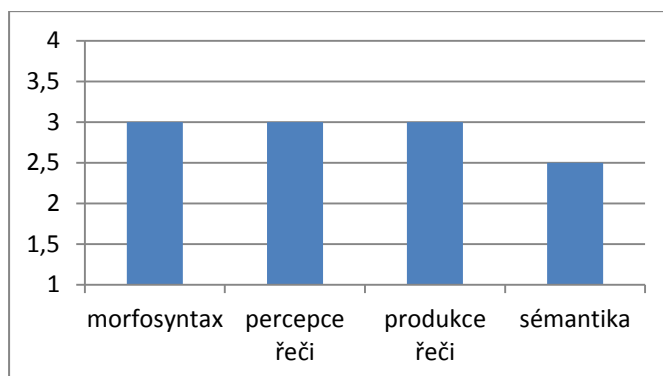
Přestože český i portugalský jazyk mají některé typologické totožné rysy (Svobodová 2012: 385-399), pouze 17 ze 33 studentů se zmínilo, že mezi těmito dvěma jazyky některé podobnosti skutečně vidí. Zmínili tak podobnou povahu flektivního systému a existenci stejných gramatických kategorií u některých slovních druhů, podobnost ve větné skladbě, ve struktuře frazeologismů, idiomatismů a také internacionalismů. V obou jazycích pak zmiňují velmi podobný konsonantický repertoár.

Abychom měli představu o tom, jaký stupeň obtížnosti jazyk portugalský pro studenty představuje, byli respondenti požádáni o uvedení stupně obtížnosti ve 4 jazykových rovinách: 1. gramatická (morfosyntaktické); 2. produkce řeči; 3. percepce řeči a 4. lexikálně-sémantická. K hodnocení pak měli použít stupnici 1-4. Bylo vyhodnoceno, že pro studenty portugalského jazyka představuje třetí stupeň zátěže ve všech jazykových plánech, kromě lexikálně-sémantické oblasti, kde byl stupeň zátěže o něco nižší (2,5).

graf č. 3: Stupeň obtížnosti portugalského jazyka (stupnice 1-4)

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Shodou okolností se toto hodnocení kryje s kategorizací jazyků, kterou provedla *Jednota překladatelů a tlumočnicků* podle stupně obtížnosti a stavu poptávek pro jednotlivé jazyky. Na stupnici A-D portugalština byla ohodnocena jako jazyk kategorie C, jak můžeme vidět v následující tabulce.

tabulka č. 1: Kategorizace jazyků podle Jednoty překladatelů a tlumočnicků

A	čeština, slovenština
B	angličtina, běloruština, francouzština, italština , němčina, polština, ruština, španělština , ukrajinština
C	afrikánština, albánština, bosenština, bulharština, dánština, esperanto, estonština, finština, furlánština, chorvatština, litevština, lotyština, maďarština v ČR, maltština, moldavština, nizozemština, norština, novořečtina, portugalština , romština, rumunština , slovinština, srbština, švédština.
D	arabština, arménština, čínština, gruzínština, hebrejština, hindština, islandština, japonština, latina, mongolština, perština, starořečtina, turečtina, vietnamština

V tabulce byly románské jazyky ohodnoceny různě: zatímco portugalština a rumunština spadají do kategorie C, francouzština, španělština a italština jsou v kategorii B, jelikož jde o jazyky častěji používané. Připomeňme jen, že situace portugalštiny se v posledních letech radikálně mění.

5. Problematické body jazykového systému portugalštiny

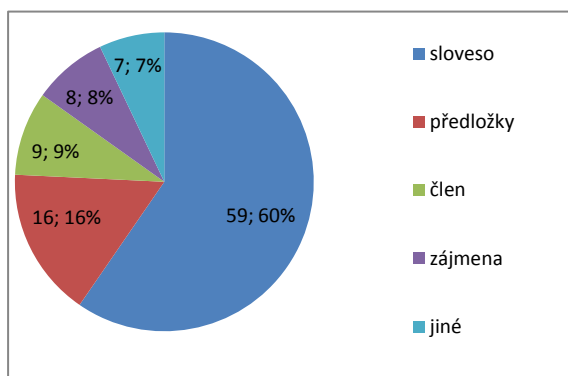
K nejproblematictějšími bodům, které patří ke studiu portugalštiny, patří gramatická pravidla, percepce a produkce řeči. Respondenti zmínili tři konkrétní jevy, které jim v každé oblasti činí největší potíže. Shromáždili jsme tedy 99 odpovědí v každé rovině, které jsme rozdělili do příslušných kategorií.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Jako gramatický jev, který uvedli všichni dotázaní podle náročnosti, byl vyhodnocen slovesný systém, který tvořil 60% všech odpovědí (celkem 59). Z nich se 26% týká konkrétně použití konjunktivu a zbytek (38%) pak časově-vidového systému. Častou překážkou je také předložkový systém, který je v obou jazycích značně odlišný, především pak ve spojení se slovesnou tranzitivitou. 9% označuje za problematický jev determinační a stylisticko-pragmatickou funkci členu, 8% pronominální systém (především pak kolokaci zájmen ve větě) a 7% odpovědí spadá do kategorie „jiné“ (zmíněny byly problémy s určením rodu, ortografie, slovtvorba či větné markátory).

graf č. 4: Problematické gramatické jevy

Co se slovesného systému týče, je nutno podotknout, že zatímco ontologický čas je časem univerzálním (představuje pomyslnou časovou osu, rozdělenou bodem výpovědi na minulost a budoucnost), pak lingvistický čas, který je časem gramatickým (vystihuje vztahy mezi bodem výpovědi a jinými ději, vyjadřuje současnost, předčasnost či následnost) existuje pouze v portugalštině. Český jazyk tyto vztahy mezi slovesnými ději také vyjadřuje, ale používá k tomu lexikální prostředky. Mezi českým a portugalským slovesným systémem tedy existuje zásadní rozdíl. Zatímco čeština disponuje třemi slovesnými časy, v jazyce portugalském existuje 10 časů v indikativu a 6 v konjunktivu, v rámci každého pak 3 další tvary (pro slovesa končící na –ar, –er a –ir) tedy celkem 16 x 3 morfologicky odlišných slovesných paradigmat. K tomu existuje i hojný počet nepravidelných sloves. Není tedy překvapující, že slovesný systém tvoří v procesu nabývání gramatických znalostí zvlášť těžkou překážku.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Kategorie vidu je v obou jazycích také řešena různě, i když v ní najdeme mnohem více styčných bodů, než v systému časování. V portugalské je vid především otázkou vnitřního typologického členění dějů na události, stavy, procesy, kulminované procesy a body, kdežto český jazyk nahlíží na vid především z hlediska dokonavosti či nedokonavosti děje. Oba jazyky však řeší také fázovou a kvantitativní povahu slovesného děje. Fázová povaha může být ingresivní, durativní a konkluzivní, kvantita slovesného děje pak naznačuje singulární či plurální realizaci slovesného děje (Jindrová: 2015). Zároveň však platí, že pokud v českém jazyce jsou vidové významy obsaženy zejména ve slovesném tvaru, pak v portugalské tomu tak vždy není a vyjadřují je lexikální prostředky:

tabulka č.2: Vyjádření vidu v portugalském a českém jazyce

PJ	<i>À(s) segunda(s)-feira(s) – plurální realizace</i> <i>Na segunda-feira – singulární realizace</i>	<i>vou a Lisboa.</i> <i>vou a Lisboa.</i>
ČJ	<i>V pondělí</i> <i>V pondělí</i>	<i>(po)jedu do Lisabonu. – sg.</i> <i>jezdím do Lisabonu.- pl.</i>

Jak je zřejmé, v portugalské větě je sloveso *vou* vidově neutrální a vidově relevantním se stává výraz “às segundas-feiras” a “na segunda-feira”, tedy výrazy poukazující na plurální či singulární povahu děje (Svobodová: 2015) V jazyce českém je vidově relevantní naopak sloveso *jedu/pojedu* a *jezdím* (popř. *jezdívám*) a výraz *v pondělí* je vidově neutrální.

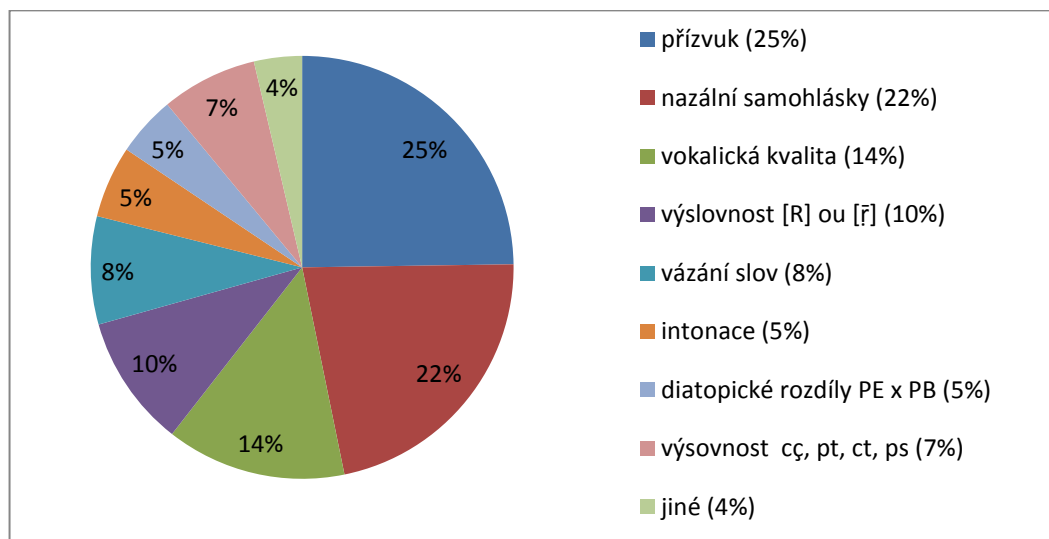
Co se týče stupně obtížnosti na rovině fonetické, přestože portugalská a čeština disponují téměř shodným konsonantickým repertoárem¹¹, zvolený stupeň obtížnosti byl v průměru opět 3. Při produkci činí studentům logicky největší problémy ty foneticko-fonologické jevy, které jsou buď v obou jazycích rozdílné, nebo které v českém jazyce neexistují. Mezi ty pak patří výslovnost nazálních samohlásek, přízvuk, intonace, správná výslovnost samohlásek otevřených a zavřených, výslovnost uvulárního r, správná fonetická realizace grafémů *s*, *x*, *c*, *g* a také konsonantických skupin *pt*, *ct*, *pç*, *ps*. Častým problémem je, stejně jako ve všech ostatních rovinách, také interference mateřského jazyka, ale i nejednotné používání brazilské a evropské varianty portugalské.

¹¹ Až na malé výjimky jsou konsonantické systémy obou jazyků velmi podobné: jedním z fonémů, které existují pouze v portugalské je uvulární r [R] a paltální [λ]. V českém souhláskovém systému zase nalezneme palatály [dʲ], [tʲ] či afrikátu [č], veláru [h],[ch] nebo zvýšenou alveolární vibrantu [ř].

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

graf č. 5: Problematické body při produkci řeči

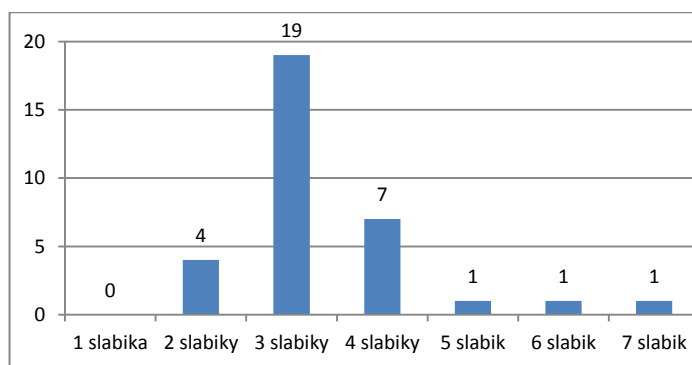
Do otázky, související s problematickými aspekty na rovině fonetické, jsme zařadili i část experimentální, kterou jsme se snažili zjistit, zda interference mateřského jazyka má nějaký vliv na výběr oblíbeného slovního repertoáru. Respondenti měli zmínit jedno oblíbené portugalské slovo. Předpokládali jsme, že zvolí jakékoliv, které je součástí běžné konverzace. Často však právě naopak volili slova jako *jejum*, *jacaré*, *beija-flor*, *javali*, *fofinho*, *formiguinha*, *pipocas oxalá*, *Português*, *xícara pachorra*, *pisca-pisca*, *pastel de nata*. Při podrobnější analýze jsme zjistili, že ve většině případů (konkrétně ve 27 slovech z celkového počtu 33) byla zvolena slova, která obsahují právě některou z českých konsonant: 25 slov obsahuje foném [ž], 17 casos foném [ň] a 9 pak foném [š]. Vliv fonetického síta mateřského jazyka je pak viditelný i v odpovědích, týkajících se první části dotazníků, kde respondenti zmiňují jako jeden z důvodů studia to, že se jim líbí fonetická povaha portugalštiny. Vychází tedy zřejmě právě z toho, co oba jazyky mají společné (například palatální souhlásky). Vybraná slova tento vliv přímo dokazují i co se počtu slabik ve slově týče. Zatímco jedním z rysů flektivních jazyků je tendence k víceslabičným slovům (Skalička 1951:18), jazyky izolační mají hojný počet slov jednoslabičných. Přesto, jak lze vyčíst z grafu, studenti zvolili

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

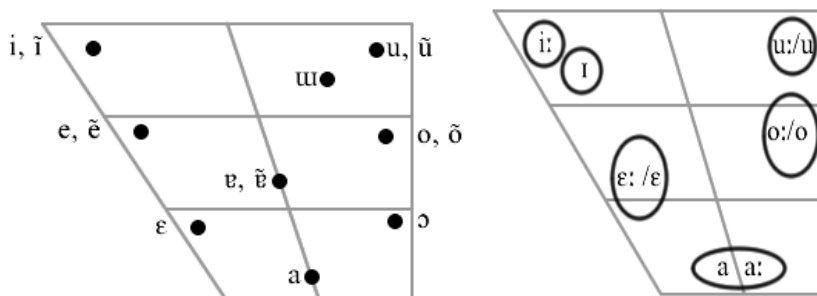
většinou slova tříslabičná, ale také slova čtyř, šesti a sedmislabičná, jako *borboleta*, *catarata*, *parcialidade paralelepípedo*.

graf č. 6: Počet slabik u hodnocených slov

Velmi důležitým bodem této analýzy je vokální systém. Zatím co v jazyce českém je samohláskový systém založený na opozici kvantitativní (existuje zde 5 krátkých a 5 dlouhých samohlásek: /a,á/, /e,é/, /i,í/, /o,ó/, /u,ú/), v portugalské je u samohlásek stěžejní jejich kvalita (tedy stupeň otevřenosti). Tak máme vedle sebe vokální systém český s deseti samohláskami a vokální systém portugalský se sedmnácti samohláskami (9 orálních + 8 nazálních). Navíc v češtině existují pouze dvě dvojhlásky, ale v portugalské existuje 25 dvojhlásek orálních a 4 nazální, 5 trojhlásek orálních a 3 nazální (Tláskal 2006: 75-85).

vokální systém portugalský /kvalitativní opozice/¹² vokální systém český /kvantitativní opozice/

Pohyb artikulačních orgánů, které od narození nabývají určitých návyků, a jež se postupem času automatizuje, pak vede nejen k nepřesné produkci různých stupňů otevřenosti (ve

¹²Na obrázku je pouze ukázka některých z existujících vokálních fonémů. Nejsou zde zachyceny například střední nízká samohláska nazální, velarizované samohlásky či jiné individuální odchylky.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

výslovnosti pak mohou stejně znít slova homografní avó – avô/ este – esta, etc.), jakož i k nepřesné percepci homografních slov, kde hraje vokalický stupeň otevřenosti foneticko-fonologickou relevantní funkci (p.ex. *molho x mOlho*, *encerro x encErro seco x sEco*, *todo x tOdo*, etc.). Často dochází k tomu, že rozlišení kvalitativní je studenty nahrazeno rozlišením kvantitativním právě vlivem mateřského fonetického síta, který pak vysvětluje tendenci vyslovit přízvučnější slabiky déle a méně přízvučné krátce.

Nazální samohlásky představují obdobný problém. Nedostatečná aktivace dutiny nosní při jejich produkci vede, stejně jako u orálních samohlásek různých stupňů otevřenosti, k nepřesné produkci i percepci, a to i přesto, že původně ve staroslověštině vokalické nosovky existovaly¹³. Z jazyka českého však téměř vymizely. Zachovaly se pouze v podobě nazálního skluzu před konsonantickou skupinou, složenou z nosové souhlásky a veláry (např. ve slově *tango*). To se promítá mimojiné například také do nedostatečného rozlišení slov, kde má nazalita foneticky relevantní funkci, například ve slovech: *lã x lá*, *vi x vim*, *só x som*, *pão x pau*.

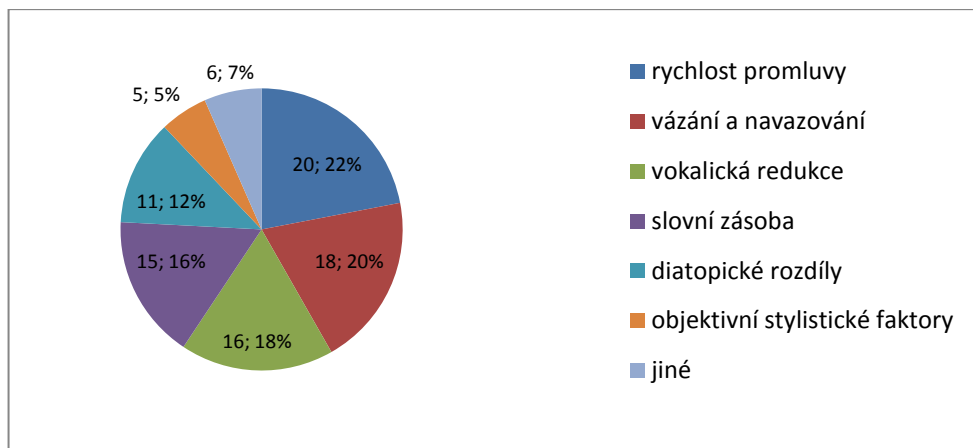
Co se týče percepcie řeči, nejčastěji zmiňovaným problémem je porozumění textu při rychlejším spádu řeči a s ním spojené také nulové realizace nepřízvučných samohlásek. Celý percepční proces pak komplikuje vázání a navazování slov, při nichž se fonetická pravidla uplatňují nejednotně (například výslovnost grafému *s* se odvíjí od povahy okolních hlásek). Pak je často velmi těžké určit jednotlivé segmenty vyšších prozodických celků a přiřadit jim správný přízvuk. Zatímco v jazyce českém spadá přízvuk na první slabiku a prostor mezi dvěma přízvuky pak ve větě vyplňuje jedno slovo, v portugalštině se na rozhraní dvou přízvuků může vyskytovat slovo více. Tak v české větě: *Slavíme narozeniny*. existují dva hlavní přízvuky ohraničující dvě slova. V portugalštině však prostor mezi dvěma přízvuky vyplňuje většinou více než jedno slovo. Tak ve větě *Festejamos o aniversário*. existují tři interonické celky: 1./Feste/ 2. *jamos o aniver/* 3.*sário/*. Ve druhém z nich */jamos o aniver/* se vyskytují hned tři slova. Při vyšším tempu řeči navíc dochází k redukci či k nulové realizaci nepřízvučných samohlásek, což pak počet slabik zjevně zkresluje.

¹³ Nazální samohlásky se zachovaly pouze v kašubštině a polštině.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Graf č. 7: problematické body při percepci řeči

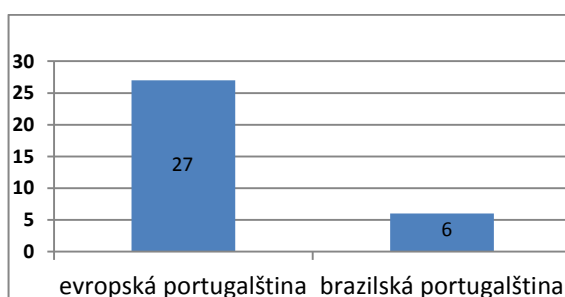

K dalším zmíněným aspektům pak patří dialektologické rozdíly, omezená slovní zásoba a jiné objektivní či subjektivní stylistické faktory, které při běžné komunikaci snižují percepční schopnost i v případě jiných cizích jazyků (např. při telefonickém spojení nebo v případě vyššího věku respondenta).

6. Preference evropské portugalštiny

Naším cílem bylo také zjistit, zda studenti inklinují k evropské nebo brazilské variantě portugalštiny. Většina respondentů se podle očekávání vyjádřila pro variantu evropskou, jak vyplývá z následujícího grafu:

Gráfico 7: Diatopické preference

Důvodem této preference je především fakt, že na vysokých školách je vyučována zejména evropská portugalština. Studenti pak častěji volí Portugalsko jako zemi studijní stáže a většina absolventů získává pevnější základy právě v portugalštině evropské. Portugalsko je zemí nám zeměpisně bližší, což také vede k jednoduššímu navazování kontaktů s rodilými Portugalci. Ti

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

studenti, kteří zmínili preferenci portugalského jazyka, pak za hlavní motivaci považují kulturní bohatství a rozmanitost země, zajímavou kinematografii, větší srozumitelnost jazyka a podobnost se španělštinou.

7. Závěr

Cílem naší práce bylo vyzdvihnout pozici a zvyšující se popularitu portugalského jazyka v oblasti výuky cizích jazyků v zemi, která je od Luzofonie relativně značně vzdálená, a to jak zeměpisně, tak kulturně i jazykově. Zároveň jsme se snažili v textu poukázat na problematiku skutečnosti, související s procesem učení, a to na malém vzorku respondentů (českých a slovenských studentů)¹⁴. Vzhledem k nízkému počtu respondentů jsou výsledky této studie pouze orientační. Nicméně i tak se nám podařilo shromáždit odpovědi, které poskytly dostatečné podněty ke kontrastivní analýze vybraných jevů.

Ta byla provedena jak v rovině mimojazykové, tak v rovině jazykové. V prvním případě jsme se snažili zjistit hlavní důvody, které motivují studenty ke studiu portugalského jazyka (či některé z jeho variant). Jazykové otázky se pak týkaly hlavních jazykových jevů, které studenti označují za problematiku v rovině morfologie, syntaxe a v rovině fonetické (percepce a produkce řeči). V průběhu textu jsme několikrát zdůraznili nezanedbatelný vliv interference mateřského jazyka. Snažili jsme se v některých bodech o typologické porovnání obou jazyků s důrazem na typologickou odlišnost: zatímco je portugalský jazykem izolačním, pak jazyk český je jazykem flektivním.

Máme za to, že jsme v textu vysvětlili alespoň některé pochybnosti, kterým bylo zatím v rámci didaktiky portugalského jazyka v českém kontextu věnováno málo prostoru, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že počet českých studentů portugalského jazyka představuje pouze malý zlomek z celkového počtu studentů na světě. Jsme si vědomí toho, že mnoho otázek zde zůstává nezodpovězených, ale zároveň doufáme, že jsme přispěli k vytvoření alespoň nějaké představy, týkající se analyzovaných aspektů.

¹⁴ Vyšší počet slovenských studentů portugalského jazyka byl zaznamenán na Masarykově univerzitě v Brně.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Bibliografie:

ALMEIDA, Mário Sérgio Pinheiro Moreira de. "Ensino de português língua estrangeira – P. L. E. – língua global." In: *Revista Virtual de Estudos da Linguagem – ReVEL*. Vol. 2/ 2 . [www.revel.inf.br], 2004.

ČERMÁK, Petr. *Tipologie a la luz de Vladimír Skalička*. Praga, Karolinum, 2009.

FONSECA, Joaquim . *Pragmática Linguística. Introdução, Teoria e Descrição do Português*, Porto, 1994.

FONSECA, Fernanda Irene. *Gramática e Pragmática. Estudos de Linguística Geral e de linguística Aplicada ao Ensino do Português*, Porto, 1993.

JINDROVÁ, Jaroslava. "Modotemporální a aspektuální význam portugalského složeného perfekta. Studie z korpusové lingvistiky" in: *Korpusová lingvistika*. vol. 1 Intercorp, Praha, 2011, (s. 219 – 230).

_____. *Fázové perifráze v portugalštině*. Dizertační práce. FFUK v Praze. Praga. 1993.

MARTINS, Cristina; PEREIRA, Isabel; SANTOS, Isabel A. "Territórios da língua portuguesa". In *Espaços de fronteira, territórios de esperança: paisagens e patrimónios, permanências e mobilidade*. Guarda: Centro de Estudos Ibéricos/Âncora Editora, 2015 (s. 41 – 54).

MATEUS, Maria Helena Mira. "Estudando a melodia da fala - traços prosódicos e constituintes prosódicos". N: *Palavras - Revista da Associação de Professores de Português*, n.º 28, 2005 (s. 79-98).

_____. "Fonologia Segmental. Prosódia". in: *Fonética e Fonologia do Português*. Lisboa:Universidade Aberta, 2005.

MATEUS, Maria Helena Mira & Ernesto d'Andrade . *The Phonology of Portuguese*. Oxford: University Press, 2000.

OLIVEIRA, Fátima. "Questões sobre Modalidade em Português" in *Cadernos de Semântica* n.º 15.

OLIVEIRA, Fátima, (coautoria com A. Lopes). "Tense and Aspect in Portuguese" in Thieroff, R. (org.) *Tense Systems in European Languages*, vol. II, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1995 (s.95-115).

PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha, Portál, 1999.

RAMOS, Joaquim José de Sousa Coelho. *Presença ou ausência de artigo nos sintagmas preposicionais complemento e/ou modificadores de nome*. Mestrado em Português Língua Estrangeira. Faculdade de Letras da Universidade do Porto, 2012.

TLÁSKAL, Jaromír). *Fonetika a fonologie současné portugalštiny*. Praha, 2006.

SANTOS, Ana Sofia Rodrigues. "A influência da L1 no processo de aquisição de L2". In: *Actas do XXIV Encontro Nacional da APL*, Braga, 2008 (s.467-480).

SVOBODOVÁ, Iva. "Comparação tipológica das línguas checa e portuguesa segundo Vladimír Skalička" In *Études Romanes de Brno*, vol. 33-I, 2012 (s. 385-399).

WORNE, John. *Languages for future*. British Council.Mona Lotten, 2013.

Hromadná díla:

Áreas Críticas da Língua Portuguesa, João Andrade Peres, Telmo Mória. Lisboa, 1995.

Gramática da Língua Portuguesa, Maria Helena Mira Mateus, Ana Maria Brito, Inês Duarte, Isabel Hub Faria et col., Lisboa, Editorial Caminho – Coleção Universitária / Série LINGUÍSTICA), 1989,2003.

Příruční mluvnice češtiny. Grepl, M. a kol., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

EDIÇÃO Nº 09 DEZEMBRO DE 2015. Artigos recebidos até 30/10/2015. Artigos aprovados até 30/11/2015

Gramática do Português, Fundação Calouste Gulbenkian, 2013.

Introdução à Linguística Geral e Portuguesa. FARIA, Isabel Hub, et. Alii Editorial Caminho, Lisboa, 1996.

Linguística. Revista de Estudos Linguísticos da Universidade do Porto, Porto, 2006.

Vladimír Skalička souborné dílo. Čermák František, Čermák Petr, Čermák Jan, Claudio Poeta. Praha 2004.

Odkazy na použité webové stránky:

<http://www.vermelho.org.br/noticia/265193-7>

<http://noticias.uol.com.br/ultnot/lusa/2007/11/05/ult611u75523.jhtm>

http://www.portalangop.co.ao/angola/pt_pt/noticias/africa/2015/4/20/Zimbabwe-Governo-preve-introduzir-quatro-linguas-estrangeiras-sistema-ensino,954e900d-4df0-499a-8c36-2d46d237b0ea.html

<http://www.cestiportugaliste.cz/index.php?menu=about>

<http://www.instituto-camoes.pt/republica-checa-constituída-sociedade-de-lingua-portuguesa-em-praga?ml=1>